

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 135 2014

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2015 och för recensioner 1 september 2015. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-34-6

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2015

En ny generation – en förnyad tradition?

Klasspolitiska strategier i samtida svenskspråkig arbetarlitteratur

AV MAGNUS NILSSON

Ivar Lo-Johansson beskriver i den självbiografiska berättelsen *Författaren* (1957) Gustav Hedenvind-Eriksson och Martin Koch som ”det par grindstolpar mellan vilka den svenska proletärdikten hade vandrat in i litteraturen”.¹ Ur ett samtidsperspektiv skulle man mycket väl kunna använda samma epitet om Susanna Alakoski och Åsa Linderborg. Det positiva gensvar som deras romaner *Svinalängorna* (2006) och *Mig äger ingen* (2007) mötte hos kritiker och läsare utgjorde nämligen upptakten till vad som kan betraktas som genombrottet för en ny generation arbetarförfattare. Denna arbetarförfattargeneration är bland annat intressant ur en politisk synvinkel, inte minst eftersom den formulerar en kraftfull litterär kritik av fenomenen klass och klassorättvisa. Minst lika intressant är dock dess vilja till estetisk förnyelse.

Svinalängorna och *Mig äger ingen* kan uppfattats som moderna exempel på en klassisk genre i den svenska arbetarlitterära traditionen, nämligen den mer eller mindre självbiografiska, realistiska utvecklingsromanen. I de allra senaste årens arbetarlitteratur finner man dock ofta ett pläderande för formell innovation, framför allt i form av en orientering bort från den realism som länge ansetts utgöra den arbetarlitterära traditionens estetiska ryggrad. De två verk som i detta sammanhang framstår som ”grindstolpar” är Johan Jönsons *Efter arbetschema* (2008) och Kristian Lundbergs *Yarden* (2009). De ansatser till innovation, inte minst i form av stilistisk nyorientering, som skett i Lundbergs och Jönsons efterföljd har emellertid inte resulterat i någon skiktning av den samtida arbetarlitteraturen. Som illustration till detta kan man bland annat anföra att Alakoski i sitt senaste bidrag till den arbetarlitterära traditionen – *Oktober i Fattigsverige* (2012) – ansluter till den realismkritik som formulerats av Lundberg och Jönson. Även tematiskt ligger många av de samtida arbetarförfattarna nära varandra. Inte minst uppvisar deras skildringar av arbetarklassen betydande likheter.

Syftet med denna artikel är att visa hur den nya generationen svenskspråkiga arbetarförfattare bidragit till utvecklingen av den arbetarlitterära traditionen, såväl tematiskt som formellt. Först kommer jag att analysera hur samtida arbetarförfattare skildrar och kritiserar klass och klassorättvisa. Därefter kommer jag att diskutera de-

ras förhållande till den äldre arbetarlitteraturen med utgångspunkt i deras syn på litterär form.

Min grundläggande teoretiska utgångspunkt är att litteraturen är *kulturellt produktiv*.² Det innebär att jag anser att klasskildrande litteratur snarare bidrar till att tillskrivna fenomenet klass betydelse än att avbilda redan existerande förhållanden. Analysen av hur klass och klassorättvisa skildras i den moderna svenskspråkiga arbetarlitteraturen syftar alltså till att klargöra vilka föreställningar om dessa fenomen som framträder i denna litteratur, och mina resonemang om litteraturens klasspolitiska funktioner utgår från idén att det bland annat är med utgångspunkt i dessa föreställningar som politik bedrivs.³

De verk som tas upp till behandling är – förutom de redan nämnda verken av Alakoski, Linderborg, Jönson och Lundberg – Jenny Wrangborgs *Kallskänken* (2010), Alakoskis *Oktober i Fattigsverige* (2012), Cecilia Perssons *Att bära sin egen kropp – en rapport* (2013) och Mathias Rosenlunds *Kopparbergsvägen 20* (2013).⁴ Urvalet motiveras främst av att dessa verk tämligen självklart kan beskrivas som arbetarlitteratur och att de ådragit sig intresse i den litterära offentligheten just i denna egenskap, samt att de i flera fall explicit tematiserar en relation till den arbetarlitterära traditionen.

Komplexa klasskildringar

Jag har tidigare analyserat klasskildringarna i *Svinalängorna* och *Mig äger ingen* i boken *Den föreställda mångkulturen. Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*. Beträffande *Svinalängorna* visar jag där bland annat att huvudpersonens levnadsöde beskrivs som en produkt av samverkan mellan faktorer som kön/genus, nationalitet/eticitet, missbruk och klasstillhörighet, men att klass – som skildras i termer av såväl ekonomi som status – görs till ”nyckelkod” för förståelsen av detta öde, och att de andra faktorerna genomgående skildras ur ett klassperspektiv.⁵ Jag visar också att klass är en nyckelkod även i *Mig äger ingen*.⁶ Också där förstås klassorättvisa både som statusunderordning och ekonomisk underordning, men romanen riktar därutöver särskild uppmärksamhet mot klassorättvisornas *kroppsliga* effekter, och innehåller dessutom explicita referenser till en marxistisk kritik av hur arbetarklassen *alieneras* och *exploateras*.⁷

Klasskildringen i Jönsons diktsamling *Efter arbetschema* har likheter med den i Alakoskis och Linderborgs romaner. Här hittar man exempelvis, precis som i *Mig äger ingen*, anspelningar på marxistisk teori, bland annat i beskrivningen av en arbetare som ”ett bihang till de pneumatiska verktygen” (E 447),⁸ som aktualiserar Marx idéer i *Kapitalet* om att det under kapitalismen ”inte är arbetaren som använder arbetsmedlet, utan tvärtom arbetsmedlet som använder arbetaren”.⁹

I *Efter arbetschema* diskuteras dock – liksom i *Svinalängorna* och *Mig äger ingen*

– även sådant som inte ryms inom en traditionell marxistisk förståelse av fenomenet klass. Det ser man exempelvis i följande formulering: ”stockholm har pigg borgerlighet. tryck deras kontorshänder; deras patos, deras horisontala beslutsamhet” (E 26). Medan klass hos Marx har att göra med *abstrakt* (värdeskapande) arbete – och särskilt med motsättningen mellan dem som utför sådant arbete och dem som tillägnar sig redan skapade värden i form av profit – associeras klass här med *konkret* arbete (*kontorsarbete*).¹⁰ Dessutom kopplas borgerligheten samman med *kroppsliga* attribut (*kontorshänder*), och med en viss *hållning* (*patos, beslutsamhet*). Att klass har med kroppen att göra antyds också i en formulering om överklassens ”*klassspecifikt släta ansikten*” (E 356) och den hållning som tillskrivs samma klass beskrivs vid ett tillfälle som överklassens ”*klassspecifika, självklara, överlägsna självförtroende*” (E 161).

Även arbetarklassen beskrivs ofta med utgångspunkt i kroppslighet i *Efter arbetschema*. Ett exempel på detta hittar man i följande resonemang om den borgerliga regeringens beslut att höja a-kasseavgifterna: ”de arbetslösa ska tvingas ta de skitjobb som finns. moderaterna vill så utöka den lågintensiva *biopolitiska* krigföringen gentemot de oss exkluderade under den etablerade moraliska retorikregimen” (E 222, min kursivering).

Diktjagets eget arbete på ett korttidshem för handikappade hör utan tvekan till dessa skitjobb. Beskrivningen av det kretsar nämligen i hög utsträckning kring en scen där skit – i bokstavlig mening – står i centrum:

Är det ett hårt och oupplösligt stopp rektalt och i tarmarna, så kan avföringen komma ut genom munnen. [...]

Mörkt. Ett grynigt, mörkt, trögflytande slem. Som är svårt att tvätta och skura bort. Jag har en gång blivit nerspydd av det. Jag skulle ge medicin. Hon låg i sängen, i sjukhussängen, i så kallad hjärtställning. Jag satt på sängkanten och försökte få i henne alla tabletter. Och så kom det. Jag fick det på bröstkorgen och på magen och på ena sidan av ansiktet, över ena örat. (E 65 ff.)

Vid sidan av en specifik kroppslighet tillskrivs arbetarklassen i *Efter arbetschema* också – precis som överklassen – en särskild *hållning*. Men medan överklassen utmärks av patos och självförtroende präglas arbetarklassen av underlägsenhetskänslor. Diktjagets familjebakgrund, det faktum att han är ”kommen ur arbetarklassen”, har exempelvis inneburit att ”en alltid pågående underlägsenhet” inte bara ”dominerat” utan rent av ”konstituerat” hans liv (E 252) och att han ”inkarnerar” ett klassbetingat ”underlägsenhetsmedvetande” (E 317).¹¹

Vid sidan av hemmiljön lyfts även *arbetet* fram som en av de platser där klassorättvisor reproduceras. Det framgår bland annat i följande stycke:

Står ensam med meningslösa kväljningar. Står utan språk och fiktion. Har några enstaka ord. Rep-p-peterar en radikal ofrihet. Vet mycket väl var horisonten går. Ska avlägsna avföring under tystnad. Ska se fram mot lediga dagar. Ska tillskriva semestern metafysiska egenskaper. Ska tillbaka till missfostren. Ska betjäna skitlönen. Föraktet skrivs varje månad ut på lönebeskedet. (E 189)

Samtidigt beskrivs emellertid också hur hela samhället präglas av klass:

fiktiva satellitkartografier korresponderar med zondialekter och ledande blick. okulär stockning. kolla checklistan: du ska ingenstans. nackspärr, jävla världsfabriksslavinna. harissa och kreolspråk i skärholmen; kapitalvind, sug gatan, torget. läs tunnelbanekartan – skriv in önskade platser; där måste du gå av. dessa är stockholmsslungorna. ögonen är en ansluten metall, blicken ett klassspecifikt imperativ – så distribueras mening, dop-pelgängern. ett oavläsligt vatten anføres emot, som hydra; också ett zontalande på stockholmssöarna. nu ere vardagshelg klunka å svelj dårå. (E 28)

Här har klass blivit en strukturerande princip för hela den diktade världens geografi, en princip som medelst klassspecifika blickar dirigerar människor med vissa språkliga attribut till ”önskade platser”. Samtidigt dirigeras andra människor till andra platser: ”bostäder åt rika, vid vatten, som naturlag; detta utgör stockholmssignaturen” (E 109). Till följd av denna distribution av människor i stadsrummet blir ”klasskonfrontationsdynamiken” i *Efter arbetsschema* ”arkitektur”: ”stan utgörs av klasskillnader” (E 13).¹²

Några utvägar ur detta klasssystem skönjs knappast; stadsrummets klassgränser framstår som närmast ogenomträngliga:

varför
är det ingen som sätter eld på dessa representanters bostäder.
varför
är det inte någon som hemsöker deras representationsvåningar. vi vet ju vilka de är och i vilka områden de tar skydd och vilka adresser de har. (E 222)¹³

Och *om* man skulle kunna lämna sin klassposition skulle detta inte påverka själva klasssystemet:

Jag förstod tidigt att jag till exempel aldrig kommer att kunna få några andra jobb än den här typen av jobb.

Såna jobb som måste göras, men som ingen frivilligt vill göra

Det går ju att studera och utbilda sig, så att man kommer därifrån och slipper det.

Det är ändå ett jobb, av oändligt många, som måste utföras av nån. (E 75)

Om diktjaget tar sig bort från det arbete som gör honom underlägsen finns detta arbete ändå kvar för någon annan att utföra och förnedras av. Och att han faktiskt skulle lyckas ta sig ur sitt underläge framstår hur som helst som ytterst otroligt:

Just jag kan faktiskt utbilda mig och ta mig därifrån.

Ja.

Jag orkar inte.

Nej.

Ja.

Då går det inte att göra så mycket. [...]

Därför att det inte finns någon hjälp att få.

Det finns terapi och mediciner.

Jo, det gör det. Det kan kanske hjälpa mot vissa företeelser och tillstånd. Men inte mot underlägsenhet och klassdynamik. Jag kan inte beskriva hur en sån där uppkastning luktar. (E 76 f.)

Liksom i *Svinalängorna* och *Mig äger ingen* skildras klass alltså som någonting som har en fundamental påverkan på människors hela liv och som det är mycket svårt att frigöra sig från. Ändå producerar de klassorättvisor som diktjaget utsätts för inte huvudsakligen resignation, utan hat: ”Jag *har* detta djuriskt underlägsna klassmedvetande, jag *äger* detta nukleärt outsläckliga hat” (E 320). Och hatet leder till våldsfantasier. Det kanske mest extrema exemplet på detta hittar man i ett stycke där diktjaget berättar om hur han utfört trädgårdsarbete hos ”överklass- och övre mellanskiktetsfamiljer” i ”Bromma, Danderyd, Lidingö, Djursholm, Mälarhöjden, Nacka” och där mötts av ”oreflekterad och fullständigt naturaliserad överlägsenhet och arrogans”:

Vid ett tillfälle, det var i Äppelvikens, hos en mycket motbjudande nyrik familj, ville jag, så intensivt, runka, och spruta satsen i tvättkorgen, men det stannade givetvis också vid en fantasi. Däremot torkade jag vid ett tillfälle av min herpesangripna kuk på familjens, också barnens, upphängda handdukar.

Hjälpte detta mig? Blev det lättare att stå ut?

Nej, varför skulle det bli det? Jag ville ju egentligen, och vill fortfarande, att de här personerna skulle skadas fysiskt. (E 542)

Att Jönsons diktning 2012 hamnade i centrum för en debatt om klasshat i litteraturen är föga överraskande.¹⁴

Även i Lundbergs korta, självbiografiska poetiska prosaberättelse *Yarden* beskrivs känslor av hat och fantasier om att ta till våld mot överklassen, exempelvis i följande formulering: ”Allt oftare tänker jag istället att svaret på den fråga som makten aldrig ställer till oss blir att sluta vända den andra kinden till; att istället ta upp stenen från marken och kasta den, hårt och skoningslöst” (Y 53).¹⁵ Dessutom uppvisar klasskildringen i *Yarden* en rad andra likheter med den man möter i *Svinalängorna*, *Mig äger ingen* och *Efter arbetsschema*.

Berättelsen om klass i *Yarden* utspelar sig på två tidsplan. Dels skildras berättarjagets samtida erfarenheter som timanställd arbetare, bland annat i hamnen i Malmö – erfarenheter som kretsar kring maktlöshet, fattigdom och förnedring – dels beskriver och diskuterar berättaren sin uppväxt, som präglades av fattigdom, psykisk sjukdom och missbruk.¹⁶ De två tidsplanen kopplas dock samman just av att jagberättaren hävdar att båda berättelserna handlar om hans klasstillhörighet. Bland annat påstår han att hans nuvarande belägenhet som kroppsarbetare representerar ett återvändande till den plats ”där allt började” (Y 52, 55): ”Jag känner att cirkeln är sluten. Att min berättelse har nått sin slutpunkt. Jag är tillbaka där jag började” (Y 124). Han hävdar också att denna belägenhet är ”en slutsats av mitt eget liv, min klasstillhörighet” (Y 35).

Ett viktigt inslag i *Yardens* skildring av klass är att den förnedring, fattigdom och maktlöshet som präglat såväl berättarjagets uppväxt som hans tillvaro som timanställd arbetare ofta diskuteras i kroppsliga termer:

Jag är trött; som vanligt. Kroppen värker. Under en kort tid nu har jag förlorat vikt; en avlägsen vän säger att jag ser frisk ut, en nära vän frågar hur länge jag har varit sjuk. [...]

De senaste nätterna har jag arbetat på det stora transportföretaget med att sortera försändelser på tid och ackord. Jag sover då ett par timmar under morgonen. Skiftet påbörjas vid midnatt och avslutas klockan åtta på morgonen. Paketet väger upp till fyrtio kilo och skall lastas upp på ett rullande band. Jag tömmer gallerkärrorna och hivar upp pake- ten, sextusen på åtta timmar. Vi är två man, en på var sida om bandet. De andra roterar, kastar paket en timme, kör sedan truck, scannar eller vad de nu gör. Så är det inte för oss inhyrda. Vi står på vår plats. Timme efter timme. Jag har fortfarande arbetet värkande i kroppen. (Y 13 f.)

Dessutom diskuteras i *Yarden* hur fenomenet klass förhåller sig till faktorer som etnicitet och nationalitet. Detta har framhållits av Åsa Arping som menar att det är ”i relation till de papperslösa flyktningarna, de muslimska kollegorna och de filippin- ska besättningsmännen som det vita svenska, *malmöitiska*, kristna berättarjaget situ- erar sig”.¹⁷ Berättaren framhåller dock inte bara att den klassverklighet han befinner

sig i genomkorsas av etniska och nationella skiljelinjer, utan försöker också visa hur etniska och nationella kategorier osynliggör klasserfarenheter, inte minst genom att insistera på att han och hans arbetskamrater upplever samma ekonomiska villkor. ”Det gemensamma som skrivs fram”, menar Arping, ”är en delad maktlöshet på en ny arbetsmarknad, där bemanningsföretagen slagit sönder all organisering”.¹⁸ Ett bra exempel på detta framskrivande hittar man i följande stycke, där berättaren relativiserar etniska skillnader och motsättningar, just genom att peka på hur gemensamma ekonomiska villkor kan utgöra en grogrund för klassolidaritet:

Här är det jag som är invandraren. Vi skämtar om det. Att jag kommer och tar deras jobb, att jag förstör marknaden för hederliga blattar. Arbetet i sig är så meningslöst och tungt att det är svårt att inte solidariserar sig med varandra. Vi är lika värda, talar samma språk, lever med samma trötthet och oro. (Y 98)

I *Yarden* aktualiseras också, liksom hos Linderborg och Jönson, marxistiska teorier om klass. Framför allt finner man allusioner på teorier om hur den som säljer sin arbetskraft till en kapitalist alieneras från sin mänsklighet.¹⁹ Bland annat hävdar berättarjaget att han som kroppsarbetare saknar frihet och att hans värde bestäms av en anonym marknad (Y 42), samt att alienationen är som en ”skugga” som följer efter honom (Y 121).

Även hos Jenny Wrangborg, som tillsammans med Jönson är den viktigaste lyrikern i den samtida svenska arbetarlitteraturen, finner man en rad likheter med andra arbetarförfattares klasskildringar. Detta blir inte minst tydligt i diktsamlingen *Kallskänken* (2010). Där skildras klass framför allt med utgångspunkt i en marxistisk kritik av hur den kapitalistiska arbetsprocessen alienerar arbetarna från deras mänsklighet och förvandlar dem till maskiner.²⁰ I dikten ”Maskiner” heter det exempelvis att det arbete ”som borde göra oss mänskliga / har gjort oss till maskiner” (K 12),²¹ och i dikten ”Chefen” beskrivs relationen mellan en chef och några arbetare som relationen mellan en människa och en maskin:

Så plötsligt, som stod hon framför spakarna till en stor maskin, öppnade hon munnen, sa något om hastigheten i våra rörelser, sträckte sig efter temporeglaget och skruvade upp farten på bandet. [...] (K 16)

Skildringen i *Kallskänken* av de orättvisor arbetare utsätts för i arbetslivet anknyter alltså till de teorier om arbetarklassens alienation som också satt avtryck i *Mig äger ingen* och *Yarden*. Dessutom aktualiseras, liksom i *Mig äger ingen*, Marx teori om den kapitalistiska exploateringen av arbetarklassen, bland annat genom formuleringar om att arbetare tjänar pengar ”ner i någon annans ficka” (K 48). Vidare betonas i Wrang-

borgs dikter – precis som i många andra samtida arbetarlitterära verk – att kroppsarbete faktiskt sliter på arbetarnas kroppar. Exempelvis beskrivs värkande händer, ben och huvuden och ”skrikande” muskler (E 10, 24, 35). I dikten ”Ärren” skildras vidare hur berättelsen om en kocks yrkesliv kan avläsas direkt på hans kropp:

På hans händer kunde man räkna sig fram till hur länge
han jobbat i branschen. Varje ärr en berättelse, varje år en
lite vitare färg i märkena på hans hud. (E 57)

Även om klass i *Kallskänken* beskrivs som någonting som konstitueras i arbetslivet understryks också, liksom hos flera andra samtida arbetarförfattare, att klassorättvisor präglar hela samhällslivet. Ett bra exempel hittar man i dikten ”Klassförtrycket”, där detta förtryck exemplifieras både med skillnaden mellan ”de som äger och de som arbetar” och med ”tiden du spenderar på akuten / medan andra går före dig i kön” (K 69 f.). I denna dikt kopplas klass också samman med geografi genom att bostadslöshet kontrasteras mot ”lyxvillorna i Långedrag” och att klassförtryck beskrivs som ”något så enkelt som / avståndet till stan” (K 69), vilket utgör ytterligare en likhet med andra samtida arbetarförfattares klasskildringar.

I *Oktober i Fattigsverige* (2012) återvänder Alakoski till flera av de temata och motiv som hon behandlade i *Svinalängorna*. Inte minst fortsätter hon att diskutera fenomenet klass. Bokens jagberättare beskriver sig själv som någon som tillhör ”arbetarklassen” (O 97).²² Denna klasstillhörighet skildras framför allt i termer av en uppväxt i fattigdom som präglat hennes fortsatta liv. Som exempel kan man anföra följande stycke där barndomens fattigdom kopplas samman med möjligheten att senare skaffa sig en högre utbildning:

Som barn funderade jag aldrig på klassfrågor. Det var som det var, och på gården fanns andra ungar som inte heller åkte skidor, spelade piano eller sjöng i kör. [...] När jag var barn gick cirka fyra, fem procent av arbetarklassens barn vidare till högre studier. [...] Vet inte hur det ser ut idag, men att göra en bildningsresa i Sverige är ingen enkel sak. (O 181 f.)

Berättarjagets livshistoria är alltså ”en klassresa, en bildningsresa” (O 186). Men denna resa har ingen slutstation, för även om man reser sig ur fattigdomen och tillägnar sig bildning och utbildning förblir man i någon mening präglad av sitt ursprung, något som understryks i följande beskrivning av berättarjagets möte med universitetet: ”I takt med att jag kom i kontakt med de akademiska frågeställningarna kom sorgen, insikten, såg jag priset, kände jag skillnaden, sökte jag förgäves de likasinnade för att ha någon att prata med” (O 182).

I Cecilia Perssons *Att bära sin egen kropp* (2013) tar skildringen av fenomenet klass, precis som hos Jönson och Wrangborg, i hög utsträckning avstamp i arbete inom ser-

vincesektorn. Framför allt är det nämligen Maja Ekelöfs arbete som städerska och det berättande jagets arbete som personlig assistent som utgör utgångspunkten för verkets kritik av klassorättvisor. I likhet med flera andra samtida arbetarförfattare riktar Persson ofta uppmärksamheten mot de kroppsliga dimensionerna av fenomenet klass, som i följande formulering: ”Klass. Anonym muskelmassa. Trötta och sjuka kroppar som släpar skurhinkarna. Jag är en städerska och jag ser ut som en städerska. Min kropp är förbrukad” (A 97).²³ Denna arbetarklasskroppslighet – som också accentueras i verkets titel – kopplas dock, liksom hos andra samtida arbetarförfattare, genomgående samman med andra faktorer, som ekonomi, kön och utbildning, vilket gör att klass blir någonting som präglar människors hela livssituation:

Klass bär man med kroppen och den som inga pengar har – har inga pengar. Den som inga pengar har är beroende av att den generella välfärden fungerar och att inga sjuka mammor ska ha 1056 kronor kvar att leva på när räkningarna är betalda. Arbetarklassens kvinnor och barn är mer sårbara inför livet, därför att klass påverkar hälsa, utbildningsmöjligheter och framtidsdrömmar. (A 19)

Skildringen av klass som någonting begränsande står dock hos Persson i ett spänningsfyllt förhållande till ett slags bejakande av arbetarklassens kultur och värderingar. ”Varför skulle vi vilja ta oss någon annanstans?” frågar sig exempelvis jagberättaren i *Att bära sin egen kropp*: ”Varför kan inte arbetarklassens kvinnor friska som sjuka få det bättre där vi befinner oss? [...] Varför ska arbetarklassen vilja bli en konform medelklass [...]?” (A 87 f.). Precis som hos de flesta andra samtida arbetarförfattarna ges alltså fenomenet klass tydliga *kulturella* dimensioner, men medan dessa i exempelvis *Efter arbetsschema* främst kopplas samman med självförakt och hat beskrivs de i *Att bära sin egen kropp* i betydligt mer positiva termer. Berättarjaget ser bland annat sitt arbete som någonting som förtjänar ”den djupaste respekt” och som därför borde ge en lön ”som det går att leva på” (A 20). Kanske är det därför som hon reagerar helt annorlunda än diktjaget i *Efter arbetsschema* när hon under utförandet av sitt arbete översköljs av förföring. Medan detta i Jönsons dikt skildras som motbjudande – diktjaget blir så äcklad att han spy (E 67) – kan berättarjaget i *Att bära sin kropp* hantera händelsen med ”humor och kärlek”:

Igår tänkte jag att jag missar något väsentligt, att jag är så präglad av vår individualistiska tid att jag liksom inte kan förstå andra livsvärden än prestationen och narcissistiska bekräftelsebehov. Det konstiga som hände var att min brukare fick diarré och vi blev översköljda av avföring och vi skrattade så att vi tjöt. Hela situationen var så bedrövlig att den gick liksom bara att hantera med humor och kärlek. (A 87)

I Mathias Rosenlunds *Kopparbergsvägen 20* skildras klass framför allt i termer av hur jagberättarens uppväxt i en fattig familj resulterat i att även hans vuxenliv framlevs i fattigdom: ”Det går aldrig ur: Jag förblir det jag fötts i. Jag förblir den fattige sonen i en fattig familj” (K20 16).²⁴

Berättarens fattigdom är dock intimt sammankopplad med psykisk sjukdom: ”Min kamp mot fattigdom har flätats samman med min fru C:s kamp med sin sjukdom, sin ångest och sina panikattacker” (K20 11 f.). Denna sammankoppling finner man även i *Yarden* och i *Att bära sin egen kropp*. I *Yarden* ges moderns psykiska sjukdom stort utrymme i skildringen av berättarjagets uppväxtmiljö, och berättarjagets egen psykiska ohälsa skildras som en viktig del i hans av klass determinerade levnadshistoria, och även i det senare verket utgör uppväxten med en mamma som var ”psykiskt sjuk” och ”utfattig” en av utgångspunkterna för klassskildringen (A 19). Detta kan ses som exempel på tendensen i den samtida arbetarlitteraturen att göra klass till en nyckelkod genom att anlägga ett klassperspektiv på alla de faktorer som påverkar de skildrade levnadsödena.

Även om jagberättaren i *Kopparbergsvägen 20* konsekvent utgår från sin egen situation hävdar han samtidigt att klass är ett strukturellt, samhällsligt fenomen. Det framgår exempelvis i följande stycke:

Kanske ingen står där och pekar på mig och säger: du duger inte. Men jag känner det, varje gång hyran och räkningar ska betalas och jag kan se hur mina pengar sinar. [...] Det här är systematiskt. [...]

Kanske har det med klass att göra, och kanske är det så enkelt som att höra pengarnas röst tala i sin vardag: din svaghet hör inte hemma i det här sammanhanget, och lösningen är inte att ändra på sammanhanget, utan att kasta ut dig som är svag och fattig.

Jag är fångad mellan två klasser. Jag är född i ett arbetarhem, men min bildning gör mig till något annat än det. Jag har inte inkomster eller tillgångar som skulle kunna lyfta upp mig ur arbetarklassen, men jag har ett annat slags kapital och ett språk som gör att arbetarklassens vardag inte är min förutom i korta snuttar då och då. Är jag medelklass? Övre eller lägre medelklass?

Nej, min klass finns här i Myrbacka, bland alkoholisterna och alla andra svaga. (K20 108 f.)

Förutom att jagberättaren här placerar in den egna belägenheten i ett större sammanhang vidgas också skildringen av klass genom att dess främsta attribut, fattigdomen, kopplas samman med de känslor av otillräcklighet som bristen på pengar ger upphov till. Dessutom kompliceras diskussionen genom att jagberättarens brist på ekonomiskt kapital kontrasteras mot hans tillgångar till symboliskt/kulturellt kapital i form av språk och bildning, samt genom att han hävdar likhet med ”andra svaga”. Värt att notera är också att klasstillhörigheten ges en geografisk dimension genom att den kopplas

samman med stadsdelen Myrbacka. Denna koppling görs också i följande passage, där förorten skildras som ett geografiskt förkroppsligande av fenomenet klass:

Ja, ibland går jag omkring och känner mig som det förortsbarn jag fortfarande är. [...]

Jag är den människa som föddes samma dag som Carl Gustaf Bernadotte fyllde trettiofem år, och som firade sin trettioårsdag på samma dag som kungen blev sextiofem. Jag är fortfarande kvar där i förorten bland höghusen och invandrarna och fattigdomen och alkoholisterna och den urbana misär som man så gärna glömmet bort och vänder sin blick ifrån. (K20 81 f.)

Den marginalisering som berättarjaget upplever resulterar i vrede och förakt. ”Jag har börjat känna avsky för dem som har”, skriver han, och fortsätter sedan:

Jag har börjat känna en allt större indignation över att det finns de som har allt, och att det finns de som inte har något annat än en väckarklocka som varje morgon kallar till en ny dag av hårt slit och arbete. [...] Ibland är jag så full av vrede att jag inte vet vad jag ska ta mig till. Jag känner att jag långsamt fylls av ett förakt för dem som har allt det jag inte har. (K20 44 ff.)

Klasskildringen i *Kopparbergsvägen 20* har alltså stora likheter med den man finner i annan samtida, svenskspråkig arbetarlitteratur. Både dess fokus på berättarjagets upplevelser av fattigdom och dess försök att vidga klassbegreppet från rent ekonomiska faktorer till att inbegripa även frågor om kultur, status och bildning känns exempelvis igen från Alakoskis, Linderborgs, Jönsons, Lundbergs, Wrangborgs, och Perssons verk, liksom dess ambitioner att visa hur hela berättarjagets livssituation påverkas av hans klasstillhörighet. Även sammankopplingen av klass med specifika geografiska platser och skildringen av hur klassorättvisa leder till klasshat är något som *Kopparbergsvägen 20* delar med andra arbetarlitterära verk. Andra viktiga särdrag i den samtida svenskspråkiga arbetarlitteraturens skildring av klass är att arbetslivet pekats ut som en betydelsefull arena för klassorättvisa, fokus på klassorättvisornas kroppsliga konsekvenser, samt intresse för olika aspekter av det marxistiska klassbegreppet.

Flera av dessa särdrag känns igen från äldre arbetarlitteratur. Marxistisk klassteori utgör exempelvis ett centralt inslag i kritiken av klassamhället i Folke Fridells romaner från 1940-talet och Göran Palms *LM-böcker* från 1970-talet, och klasshat hittar man inte bara hos en kampdiktare som Leon Larson utan även – om än sällan lika explicit – hos exempelvis Ivar Lo-Johansson och Jan Fridegård. Fattigdom har varit ett viktigt tema i framför allt den äldre arbetarlitteraturen (bland annat hos Maria Sandel och Moa Martinson) medan andra slags klassorättvisor – exempelvis känslor av omyndighet och låg status, eller upplevelser av underordning i arbetslivet – oftare hamnade i fokus i folkhemsepokens arbetarlitteratur. Exempel på att klassorättvisor kopplats sam-

man med kroppslighet hittar man bland annat i Ivar Lo-Johanssons beskrivning av Rya-Ryas öde i *Bara en mor* (1939) eller i Kurt Salomonsons skildring av silikosskadade arbetare i *Grottorna* (1956).

Klasskildringen i den samtida svenskspråkiga arbetarlitteraturen är dock inte blott ett kollage av motiv från den arbetarlitterära traditionen, utan i allra högsta grad en reaktion på en *samtida* klassverklighet. Genom att *samtidigt* rikta uppmärksamheten mot exempelvis klassbegreppets ekonomiska och kulturella dimensioner, klassorättvisornas känslomässiga och kroppsliga effekter och klassamhällets uttryck i såväl arbets- som vardagslivet ger den nya generationen arbetarförfattare en påfallande *komplex* och *mångfacetterad* skildring av fenomenet klass. Detta kan ses som en reaktion på en upplevelse att samhällseliga förändringar skapat ett behov av att omformulera och uppdatera begrepp som klass och klassorättvisa. I takt med att kapitalackumuleringen i allt högre grad flyttats från tillverkningsindustri till serviceproduktion, den ekonomiska ojämlikheten ökat, fasta anställningar allt mer ersatts av bemanningsföretagsarbete och timanställningar, den offentliga sektorn och de offentliga trygghetssystemen försvagats, arbetslösheten ökat etc. har olika föreställningar om arbetarklassen och de orättvisor denna klass utsätts för kommit att framstå som daterade. Exempel på sådana föreställningar är att den typiske representanten för arbetarklassen skulle vara en manlig industriarbetare eller att klassorättvisor inte längre skulle ha med fattigdom, utan enbart med status, att göra. I ljuset av denna utveckling framstår den prövande och komplicerande hållning till fenomenen klass och klassorättvisa som man finner i den samtida arbetarlitteraturen som i allra högsta grad relevant.

Ett annat sätt att visa att klasskildringen i den samtida arbetarlitteraturen är förankrad i vår tids klassverklighet är att anlägga ett historiskt perspektiv på två av dess särdrag: kritiken av arbetares underordning i arbetslivet och skildringen av klassorättvisornas kroppsliga uttryck. Även om man hittar liknande tendenser i den äldre arbetarlitteraturen finns det också arbetarförfattare som gett uttryck för näst intill motsatta betraktelsesätt. De främsta exemplen på detta finner man i den modernistiska arbetarlyriken från åren kring 1930. I Josef Kjellgrens diktsamling *Fyrsken* (1931) kan man exempelvis läsa följande:

Endast om vardagen lever vi ett fullt liv:
då pistongernas kolvar arbeta,
då hundra ryggar böja sig i möda,
då tusen släggor slå.²⁵

Fjättra oss vid maskinerna,
låt oss bli ett med de löpande hjulen!²⁶

Och i Artur Lundkvists tidiga diktning hittar man följande strofer:

Varje morgon då vattnen färgas röda av gryningen
kommer vi till fabrikena,

vi:

tusentals händer
som starka säkra griper om arbetet
(händer varur den nya dagen blommar).

Snart dunkar arbetets pulsar
och livet födes ur maskinernas outtröttliga sköten. [...]

Bland fabriker och maskiner lever vi, formas vi;
fabriker, maskiner får själ av vår själ, av dagarnas långa arbets-
timmar, av våra tankar och drömmar, vår sorg och glädje,
blir kamrater,
blir hängivna älskarinnor som sjunger av lust när de
känner vår kraft,
blickar förälskat på oss, skrattar mot oss och vrider sig
lockande —²⁷

Skär det slappa köttet från mina lemmar.
Giv mig muskler – skälvande, längtande, ropande efter
verksamhet, glada att få arbeta som unga maskiner
(maskiner med blanka stållemmar badande i blå olja!).²⁸

I dessa dikter beskrivs industriarbete inte i termer av underordning. Tvärt om ingår arbetarna här i en kroppslig symbios med maskinen som beskrivs i positiva ordalag. Detta blir inte minst tydligt hos Lundkvist: I arbetarens samspel med maskinen ersätts slapt kött med muskler som påminner om maskinens stållemmar.

Dessa arbetsskildringar är naturligtvis inte realistiska på samma sätt som de man möter i den samtida arbetarlitteraturen. Som Martin Kylhammar uttryckt saken skrev exempelvis Lundkvist ”mycket om Maskinen” i kontexten av ett vitalistiskt och sexualromantiskt idékomplex, men ”ingenting om de nya maskinerna” i form av den moderna produktionstekniken.²⁹ Han framhåller också att maskinsången i Kjellgrens lyrik säkerligen var någonting som ”ingen industriarbetare någonsin hört”.³⁰ Flera kommentatorer har dessutom understrukit att de unga modernisternas behandling av industriarbetet antagligen påverkats mer av litteraturläsning än av erfarenheter och analys av det moderna arbetslivet.³¹ Samtidigt är det dock i allra högsta grad möjligt att relatera den inställning till det moderna industriarbetet som kommer till uttryck i Kjellgrens och Lundkvists diktning även till den kapitalistiska produktionsprocessens och klasskampens utveckling under 1900-talet.

I *Troublemakers. Power, Representation, and the Fiction of the Mass Worker* har William Scott analyserat arbetsskildringar i amerikansk litteratur från första halvan av 1900-talet mot bakgrund av hur den 'tayloristiska' och 'fordistiska' massproduktionen skapade "a class of 'mass' workers".³² I några verk – exempelvis Upton Sinclairs *The Jungle* (utgiven på svenska som *Vildmarken*, 1906) och Thomas Bells *Out of This Furnace* (1941) – hittar han en kritik av arbetarklassens degradering till maskinbetjänter och av produktionsprocessens negativa effekter på arbetarnas kroppar som på flera sätt överensstämmer med den man möter i samtida svenskspråkig arbetarlitteratur.³³ I andra verk – bland andra Robert Cantwells *The Land of Plenty* (1934) och Ruth McKenney's *Industrial Valley* (1939) – identifierar han emellertid en motsatt hållning, i form av ett bejakande av arbetarnas förvandling till maskinbetjänter.³⁴ När arbetarna blir kuggar i ett stort industriellt maskineri får de nämligen också möjlighet att stoppa detsamma, exempelvis genom att strejka.³⁵ Den moderna kapitalistiska industriproduktionen gav alltså arbetarklassen en ny form av strukturell makt som byggde på "the material location and actions of their bodies in the workplace".³⁶ Och denna sammankoppling mellan arbetares makt och deras kroppslighet ledde i sin tur till att många socialistiska arbetarskildrare kom att accentuera och bejaka arbetarklassens kroppslighet. Ett bra exempel på detta finner man hos McKenney, som, enligt Scott, skildrar hur arbetare blir medvetna om att de utgör "a uniquely modern class of labor power, one that is defined primarily by the material qualities of workers' bodies".³⁷

Att synen på arbetarklasskroppslighet i den samtida svenskspråkiga arbetarlitteraturen skiljer sig radikalt från den som Scott identifierar hos en del amerikanska arbetarskildrare från första halvan av 1900-talet (liksom från den som kommer till uttryck i Lundkvists och Kjellgrens dikter från åren kring 1930) skulle mycket väl kunna förklaras med hänvisning till de stora skillnaderna mellan de klassverkligheter som skildras. Om det tidiga 1900-talets storskaliga industriproduktion gav arbetare stora möjligheter att utöva makt genom sina kroppar är läget nämligen ett helt annat i det arbetsliv som skildras i den nyaste svenska arbetarlitteraturen.³⁸

De arbetare som skildras här är inte kuggar i några storskaliga industriella processer. De vars kroppar i *Efter arbetsschema* och *Att bära sin egen kropp* översköljs av skit arbetar inom omvårdnadssektorn, där arbetsdelningen inte drivits så långt att enskilda arbetares kroppar skulle kunna orsaka kostsamma stopp i kapitalackumuleringen. Den jagberättare som i *Yarden* upplever klassorättvisor in på bara skinnet är inte medlem av något stort homogent arbetarkollektiv, utan av en etniskt diversifierad grupp arbetare som ständigt byter arbetsplats och vars anställningstrygghet är starkt begränsad. Det band som i *Kallskänken* går allt snabbare är en metafor som beskriver hur de som arbetar i ett kök betraktas av chefen, inte någon produktionslina i tillverkningsindustrin. Att de egna kropparna för dessa arbetare inte uppfattas som kraftfulla vapen i

klasskampen, utan som den plats där klassförtrycket materialiseras, är alltså föga förvånande.

Innovation och tradition

I *Mig äger ingen* och *Yarden* tematiseras – vilket jag visat i tidigare analyser – hur fenomenen klass, klassorättvisa och klasspolitik *osynliggörs* av vår tids dominerande ideologiska föreställningar.³⁹ Kritiken i *Yarden* av hur etniska kategorier osynliggör gemensamma arbetsvillkor (se ovan) utgör exempelvis ett kritiskt ifrågasättande av tanken om att dagens Sverige snarare skulle vara ett mångkulturellt samhälle än ett klassamhälle, och i *Mig äger ingen* hittar man bland annat följande diskussion om föreställningen att det inte skulle finnas någon arbetarklass i det 'postindustriella' samhället:

Pappa tittade på mig.

– Vad säger du? Finns det inga arbetare? [...]

– Det känner du väl igen? Överallt kan man ju läsa att arbetarklassen dött ut, att vi inte längre lever i ett industrisamhälle och att ... ja men det har du väl hört? (M s. 234)⁴⁰

Även i *Efter arbetschema* tematiseras hur fenomenen klass och klassorättvisa osynliggörs. "Är det nu möjligt för den gula fackföreningen LO att åtminstone öppna munnen?", frågar exempelvis diktjaget i samband med en diskussion av den borgerliga regeringens försök att få "den svenska arbetarklassen *ner på knä*" (E 727). Att denna retoriska fråga ska besvaras nekande antyds bland annat i följande formulering:

kommunals ledning stryker nu också visionen om sex timmars arbetsdag (så som partiledningen via kongressen strök den historiska visionen om ekonomisk demokrati för ett par år sedan). Man har aldrig lyft ett finger för den i den pragmatiska praktiken, och nu ska tanken inte heller kunna tänkas (E 500)

Vad som formuleras här är tesen att arbetarrörelsen genom att överge en radikal klasspolitisk diskurs (kravet på kortare arbetsdag och partiprogrammets formuleringar om ekonomisk demokrati) omöjliggör själva tänkandet om en annan verklighet.

Även om *Efter arbetschema* är en tämligen mörk och pessimistisk bok måste dess beskrivningar av klassorättvisor ses som ett försök att bryta den klasspolitiska tystnad som diktjaget avlyssnar i arbetarrörelsen. Detta accentueras i ett stycke där diktjaget vänder sig direkt till läsaren med anvisningar om hur hans dikt ska förstås:

Jag vill att detta, den här volymen, ska vara, ska uttrycka, ska producera en arbetarsubjektivitet.

Är det ett adekvat uttryck för att sammanfatta *hela* denna bok, som ju ändå, det måste man väl säga, uttrycker någonting relativt dispat och omfattande?

Jag vet inte, men jag låter det stå kvar. ”En arbetarsubjektivitet”.

Varför?

Därför att det är någonting förnekad, någonting förstummat, men ändå spöklikt speglingsobjekt för förakt, för reformer, för revolutioner, för utplåningsfantasier, för anniheringspraktiker; med olika handlingar, i olika narrativ, i olika hastigheter. (E 506)

Möjligen kan denna ambition att bryta igenom en ideologiskt betingad tystnad om klass kopplas samman med det tämligen uppskruvade tonläge som ofta präglar klassskildringen i *Efter arbetschema* – exempelvis i de ovan diskuterade beskrivningarna av hur diktjaget översköls av avföring eller hur han torkar av sin ”herpesangripna kuk” på överklassbarnens handdukar.

Christine Hamm har argumenterat för att *Yarden* präglas av ett *melodramatiskt* berättarmodus, som bland annat visar sig i ”ordvalg og retorikk”, exempelvis i form av ”[r]epetitioner av nøkkelord, parallellistisk setningsoppbygning og klisjéfylte metaforer”.⁴¹ Med hänvisning till Peter Brooks ser Hamm detta som uttryck för en kombination av berättarjagets vilja att säga *allt* och hans tvivel på att han över huvud taget ska kunna göra sig förstådd.⁴² Med stöd i denna analys skulle man kunna tolka det uppskruvade tonläget i *Efter arbetschema* som ett melodramatiskt uttryck för mötet mellan diktjagets klasspolitiska ambitioner och den tystnad om fenomenet klass som hans diktning utgör en reaktion mot. När det är omöjligt att *beskriva* klasserfarenheter diskursivt får dessa istället symboliseras av en kropp som översköls av avföring, och när det politiska språket inte kan användas för att kritisera klassorättvisor överges detta till förmån för fantasier om en kropps våld mot andra kroppar.

Den i *Efter arbetschema* explicit uttryckta viljan att skildra arbetarklassens erfarenheter och att kritisera de orättvisor denna klass utsätts för utgör ett gott argument för att placera verket i den svenska arbetarlitterära traditionen. Ett annat argument är det faktum att verket innehåller flera tämligen explicita apostroferingar av denna tradition. Ett exempel på detta hittar man i formuleringen ”s t a t a r n a b ä r o k e n / o x a r n a o c h j o r d e n” som kan läsas som ett slags komprimerad version av Ivar Lo-Johanssons dikt ”Statarmyten”, som inleder *Godnatt, jord* (1933) (E 42):

När statarna burit ned oken till sjön
de kastade oken i vattnet och log,
Så stod de på stranden med piska och töm,
med piskorna våldsamt på vattnet de slog.
De sade: Nu plågar vi själva ändå,
nu är vi den starkaste utav oss två!
Ni vågor, som går här som oxar för tross,
ser ni väl nu vem är starkast av oss?
Men så blev de trötta och gick utan ord
och försvann som de kommit bland oxar och jord.⁴³

Ett annat exempel utgör de 25 beskrivningarna i *Efter arbetsschema* av diktjagets tidigare arbetskamrater, vilka påminner om arbetarporträtten i Stig Sjödings *Sotfragment* (1949) och som Jönson själv beskrivit som ”hågkomster i Stig Sjödings anda”.⁴⁴

Jönsons förhållande till den arbetarlitterära traditionen är dock tämligen ambivalent, vilket inte minst kommer till uttryck i en intervju i *Dagens Nyheter* från 2008:

– Arbetarlitteraturen har inte så hög status. Den har fått vara i fred, det blir inga estetiska stridigheter och den stagnerar i en traditionell realism. Det har svensk arbetarlitteratur haft problem med. Ämnet är angeläget och då kommer man undan med svag och daterad estetik.

– För många är det viktigt att ha många läsare och då kompromissar man. Det är möjligt att jag är ung och skitnödig, men det måste vara estetiskt anständigt på något vis. Annars skäms jag.⁴⁵

Den realism som anses utgöra den svenska arbetarlitteraturens ryggrad upplevs alltså av Jönson inte vara tillräckligt estetiskt anspråksfull. Därmed skulle estetiken i *Efter arbetsschema*, som spänner över såväl tämligen ’realistiska’ som närmast ’språkmaterialistiska’ (och ’melodramatiska’) modus, kunna ses som ett försök till formell förnyelse av den arbetarlitterära traditionen. För en sådan karaktäristik talar bland annat följande självkaraktärisering av diktjaget:

Jag har också tidigare, i alla mina böcker och pjäser, på olika sätt, skrivit om arbete; ja, jag har faktiskt haft som ambition, en av flera, att, kanske framför allt genom olika former av repeterande, eller skevt dubblerande, utveckla svenskspråkig arbetsskildring. Något som jag också, enligt min egen mening, har lyckats med; främst för att konkurrensen, på detta fält, är så gles. (E 534)

Även i *Yarden* uttrycks en ambivalent attityd till den arbetarlitterära traditionen. Å ena sidan skriver berättaren in sig i denna tradition, bland annat genom att upprepade gånger hänvisa till äldre arbetarförfattare.⁴⁶ Som exempel kan man nämna apostroferingar av ”statarlitteraturen” och ”statarberättarna” (Y 79, 123). Å andra sidan ifrågasätter samme berättare den realistiska estetik som anses utgöra den svenska arbetarlitteraturens formella huvudfära. Ett exempel på detta hittar man i följande stycke:

Får man inte lätt ett löjets skimmer över sig om man som medelålders centrallyriker plötsligt börjar tala om ett sådant diffust begrepp som klasskamp?

Kanske. Jag vet inte. Ärligt talat: jag bryr mig inte. Det är inte längre en abstrakt mening, en formel utan innehåll, det är en dynamisk process som redan pågår – och där vi står som ständiga förlorare. Vi för inte klasskamp. De gör. De som redan äger.

Vi lägger bara ner våra vapen. De förflyttar hela tiden sina positioner.

Ändå säger inte begreppet klasskamp vad det verkligen handlar om.
Det utgår ändå ifrån att klasserna skulle vara definierade, tydliga. (Y 52)

Genom att hävda att *begreppet* klasskamp är ”diffust” och att dess relation till verkligheten (”vad det egentligen handlar om”) är oklar distanserar sig berättarjaget här från en estetik som syftar till att beskriva det redan kända – en estetik som mycket väl skulle kunna kallas realistisk.⁴⁷ Och liksom Jönson har Lundberg också explicit argumenterat för behovet av formell förnyelse av arbetarlitteraturen, i riktning bort från realismen. I en artikel i *LO-Tidningen* (numera *Arbetet*) hävdar han exempelvis att det är ett ”problem” att vi gärna föreställer oss arbetarlitteratur som ”berättande realistiska romaner med sociala förtecken”.⁴⁸

Som jag påpekat i andra sammanhang är denna ambivalens i förhållande till traditionen något av en topos inom den moderna svenska arbetarlitteraturen, som kommer till uttryck hos bland andra Folke Fridell, Kurt Salomonson och Göran Palm.⁴⁹ I den svenskspråkiga arbetarlitteratur som publicerats efter *Efter arbetschema* och *Yarden* tycks den dock inte förekomma.

I *Kallskänken* tematiseras hur klass osynliggörs. I dikten ”Vi är här nu” beskrivs exempelvis hur klassorättvisor lätt blir osynliga för dem som inte själva upplever dem:

det är lätt för er att tro
att allting är bra
att allting rullar på
att lönen är rimlig och tempot schysst
att alla har det som ni

för vi åker inte samma buss
ni åker inte buss [...]

lätt för er att tro
att vi lever på 2000-talet
att det inte finns några orättvisor att tala om längre
att man får vad man förtjänar
för ni har inte jobbat nattskift på bandet på Torslanda,
läst direktiven om minskad rotation och
känt konsekvenserna i smärtan bakom skulderbladen (K 92 f.)

Ett annat exempel hittar man i dikten ”Oss”, där det beskrivs hur även arbetarna själva har svårt att prata om klass:

att få slita ut sig,
den stora favören att få välja,
där val ej fanns.⁵¹

Hos Wrangborg återkommer samma retoriska strategi. Även här räknas fysiska påfrestningar upp, samtidigt som dikten insisterar på att de verkliga klassorättvisorna är av en annan karaktär:

den största tröttheten kommer inte från
kroppsarbetet
drickabackarna lyfta uppför trånga gångar,
musklerna som skriker
i belastningen under omöjlig balansgång
med disken
genom
serveringen [...]

nej, det är
chefens ord
efter veckor av obetald arbetstid

blickarna
från de välbeställda
tanterna
och oräkneliga leenden
som döljer det faktum
att det inte finns något hopp om
att vi någonsin kommer
mötas som jämlikar (K 24 f.)

Att det är just Sjödin – som av Sven Lindner beskrivits som den som fört in arbetarklassen i ”den svenska poesins finrum” – som apostroferas, och inte någon av de kampdiktare – exempelvis Atterdag Wermelin, Leon Larson, eller K.J. Gabrielsson (mest känd under signaturen ”Karolus”) – med vilka Wrangborgs diktning också uppvisar släktskap, skulle kunna ses som uttryck för att *Kallskänken* försöker inordna sig i en *specifik* strömning inom den arbetarlitterära traditionen som åtnjuter relativt hög estetisk status.⁵² Samtidigt tyder den politiska rättframhet som präglar diktsamlingen som helhet på att Wrangborg inte känner något behov av att maskera sin släktskap med de mer agitatoriskt inriktade arbetarlyriker som enligt Axel Uhlén inte ens erkänns hemortsrett i litteraturhistorien.⁵³

Inte heller i *Oktober i Fattigsverige* finner man någon ambivalens i förhållande till den arbetarlitterära traditionen. Liksom i framför allt Lundbergs och Jönsons verk tar klasskildringen här avstamp i att fenomenet klass är osynliggjort och att det krävs ett aktivt synliggörande för att det ska framträda:

Fattigdom är svårt, dels är det en ickefråga eftersom många inte alls tycks se den, dels blundar man för problematikens omfattning och konsekvenser. Att kunna se klass är som att kunna litteratur, eller motorer – man måste som ett minimum på allvar intressera sig för att kunna se, förstå, analysera. Man måste skola sig. (O 181).

Berättarjaget framhåller också att det är långt ifrån enkelt att synliggöra erfarenheter av klass i litteraturen och att ett sådant synliggörande nödvändiggör att de litterära uttrycksmedlen rannsakas. Som påpekats av Arping väcker hon återkommande ”frågan om, och i så fall *hur*, hennes erfarenheter kan beskrivas – och berättas”.⁵⁴ Men trots alla problematiseringar och allt tvivel ges, liksom i *Kallskänken*, en i grunden positiv bild av litteraturens möjligheter att beskriva och påverka samhällsutvecklingen. Som exempel på detta kan man lyfta fram följande stycke: ”Berättar att jag läste en rad som fastnade, tror i DN, att om politikerna läste skönlitteratur så hade de inte blivit tagna på sängen av Sverigedemokraternas intåg i riksdagen. [...] Detsamma säger jag, fast om fattigdom. Skönlitteraturen har alltid vittnat i rättegången” (O 236).

Formuleringen om litteraturen som vittne leder lätt tankarna till *Yarden*, som presenterar sig själv som just ett *vittnesmål* från klasssamhällets botten.⁵⁵ *Yarden* nämns också flera gånger explicit i *Oktober i Fattigsverige*.⁵⁶

Detta kan ses som uttryck för en litterär legitimeringsstrategi. Alakoskis andra roman, *Håpas du trifs bra i fängelset* (2010) utsattes för stark kritik av flera recensenter. Hanna Hallgren menade i en recension i *Aftonbladet* att boken ”stilistiskt sett” kändes ”mindre angelägen”, och hävdade att detta var ett generellt problem för den samhällskritiska samtidslitteraturen: ”Jag skulle faktiskt önska att den samtidsprosa som önskar gestalta samhälleliga orättvisor tog till uppgift att odla litterära stilar som varken nöjde sig med att vila i det igenkännbara eller att anpassa sig efter marknaden”.⁵⁷ En ännu starkare kritik formulerade Per Svensson, som i *Sydsvenskan* påstod att Alakoski genom sin stil ”murat igen tomrummen” i sin text och därmed hindrat den från att ”bli förverkligad som litteratur”.⁵⁸ Denna kritik påminner om den som Jönson och Lundkvist riktat mot den arbetarlitterära traditionen. Att *Oktober i Fattigsverige* signalerar närhet till *Yarden* – som i likhet med *Efter arbetschema* kan betraktas som ett försök att förnya arbetarlitteraturen genom att bryta med den realism som den ofta associerats med genom att istället närma sig det subjektiva vittnesmålet – kan därmed ses som ett försök att undandra sig denna kritik.⁵⁹

Samtidigt uttrycks i verket emellertid också sympati med den mer traditionella ar-

betarlitteraturen. Ett exempel på detta är att berättarjaget ifrågasätter urvalet av författare till "Stockholm Hall of Fame" på Arlanda: "Jag ser bara två författare: August Strindberg och Astrid Lindgren. Undrar varför inte Ivar Lo-Johansson finns representerad, och inte Moa Martinson" (O 290). Just Ivar Lo-Johansson och Moa Martinson nämns för övrigt ett flertal gånger i *Oktober i Fattigsverige*.⁶⁰

Inte heller hos Cecilia Persson tycks förhållandet till den arbetarlitterära traditionen präglas av ambivalens. Tvärt om förenas här anspelningar på, och formmässig inspiration från, såväl äldre som nyare arbetarlitteratur på ett sätt som till synes överbrygar alla litteraturhistoriska avstånd.

Den viktigaste litterära dialogpartnern i *Att bära sin egen kropp* är naturligtvis Maja Ekelöf. Förutom att hon är en karaktär i verket fungerar hennes *Rapport från en skurhink* också delvis som stilistisk inspiration och tematisk förebild, något som inte minst signaleras av undertiteln *en rapport*. Dock hittar man i *Att bära sin egen kropp* även referenser till samtida arbetarlitteratur. Ett exempel på detta är den ovan citerade beskrivningen av hur berättarjaget översköls av avföring. Att den ska ses som en direkt kommentar till skildringen av en liknande händelse i *Efter arbetschema* indikeras bland annat av att *Att bära sin egen kropp* innehåller referenser till den debatt om klasshat som Jönsons diktsamling gav upphov till (A 87).

Även *Kopparbergsvägen 20* skriver, till synes utan omsvep, in sig i den arbetarlitterära traditionen. Ett exempel på detta är att berättaren definierar sitt skrivande i opposition mot "småborgerligheten": "Jag förbannar småborgerligheten. Ert sätt att betrakta världen är inte mitt. Ja, jag vill skriva böcker. Ja, jag vill ha en plats i era rum. Men vi betraktar inte världen på samma sätt" (K20 125). Detta kan ses som ett självmedvetet försök att hävda en litterär klassposition – att presentera det egna skrivandet som arbetarlitteratur.

Dessutom signalerar *Kopparbergsvägen 20* (på ett närmast övertydligt sätt) släktskap med det författarskap som av Ingrid Nestås Mathisen beskrivits som det centrala i den samtida nordiska arbetarlitteraturen, nämligen Lundbergs.⁶¹ Ett av verkets motton är till exempel ett citat av just Lundberg: "Jag har under så många år levt omgiven av mörker och dödsvarsel. Jag ska berätta" (K20 7). Till detta kommer ett stort antal tematiska och motiviska likheter mellan *Kopparbergsvägen 20* och *Yarden*. En sådan likhet är att såväl Lundberg som Rosenlund ägnar stor uppmärksamhet åt samspelet mellan fattigdom och psykisk sjukdom, en annan att berättarna i båda verken vänder sig direkt till sina barn.⁶² Dessutom beskriver de sitt berättande som *vittnesmål* och hävdar att allt som berättas är sant.⁶³

En viktig skillnad mellan *Yarden* och *Kopparbergsvägen 20* ligger dock i att det senare verket är uttrycker en betydligt mer optimistisk syn på möjligheterna att förvandla klasserfarenheter till litteratur. Visserligen framhåller berättaren i Rosenlunds

roman, liksom berättaren i *Yarden*, att de erfarenheter han vill skildra är osynliggjorda i litteraturen, bland annat i följande formulering: ”Jag såg människor runt omkring mig som ingen skrev eller berättade om. Jag själv kände mig som en människa som ingen ser och skriver om” (K20 54). Till skillnad från i *Yarden* beskrivs införandet av dessa erfarenheter i litteraturen dock inte som någonting särskilt problematiskt, vilket kan illustreras med en jämförelse av hur relationen mellan arbete och litteratur skildras i de båda verken. I *Yarden* beskrivs dessa båda fenomen som närmast inkompatibla: ”Att arbeta med byggnadsställningar och samtidigt förundra sig över rytmiken i Stagnelius dikter; hänföras över Almqvists varsamma handlag med nyanserna – nej det gick då verkligen inte an” (Y 30). I *Kopparbergsvägen 20* ges en radikalt annorlunda beskrivning av relationen mellan arbete och litteratur:

Jag formar tysta dikter i mitt huvud när jag arbetar, på dagis, på en ungdomsgård, i hytten på en lastbil. Rytmen från orden flyter samman med de rörelser mina händer utför. (K20 16)

När jag drog pallarna från lastbilen in i lagren kände jag rytmerna av lastkärran mot golvet och associerade till dikt och metrik. Ständigt har jag orden med mig när jag arbetar, oberoende av vilken slags arbete det är jag utför. (K20 34)

En möjlig förklaring till denna skillnad – och till den självklarhet med vilken Rosenlund, Wrangborg, Alakoski, och Persson i sina verk tar sig an fenomenen klass och klassorättvisa – kan mycket väl vara att Jönsons och Lundbergs försök att förnya arbetarlitteraturen bidragit till att höja statusen för *hela den arbetarlitterära traditionen*, och därmed gjort det möjligt för efterföljande arbetarförfattare att legitimera sina radikala skildringar av klass och klassorättvisa genom att skriva in sig i densamma.

Avslutning

Den nya generation svenskspråkiga arbetarförfattare som etablerat sig i kölvattnet av Alakoskis och Linderborgs genombrott med *Svinalängorna* och *Mig äger ingen* behandlar i sina verk delvis olika klassverkligheter. Samtidigt har deras klasskildringar flera gemensamma drag. Som exempel kan man nämna att ekonomisk fattigdom ges stort utrymme och att klassorättvisornas kroppsliga effekter betonas samtidigt som kulturella klassorättvisor uppmärksammas. Ett annat exempel är att arbetslivet utpekats som en plats där klassorättvisor konstitueras och att klasser förbinds med specifika geografiska områden, samtidigt som klass skildras som någonting som har konsekvenser på alla livsområden och i alla delar av samhället. Dessutom utmärks flera verk av att de både ger utrymme åt marxistisk klassteori och åt starkt känslomässiga reaktioner på

klassorättvisor, i form av såväl hat som stolthet. Flera av dessa drag finner man även i äldre arbetarlitteratur. Att de i den samtida arbetarlitteraturen ofta förekommer i ett och samma verk gör dock att denna litteratur ger en, i ett historiskt perspektiv, påfallande komplex bild av fenomenen klass och klassorättvisa.

Denna komplexitet kan mycket väl vara ett resultat av upplevelser av att den samtida klassverkligheten är stadd i snabb förvandling och att den klasskildrande litteraturen därför ställts inför uppgiften att skapa *nya* förståelser av fenomenen klass och klassorättvisa. Samma upplevelse kan också vara åtminstone en av förklaringarna bakom den strävan till formell innovation som uttryckts av flera samtida arbetarförfattare – framför allt Jönson och Lundberg – och som resulterat i ett ambivalent förhållande till den arbetarlitterära traditionen.

Denna strävan har utan tvekan satt stora avtryck i den samtida svenskspråkiga arbetarlitteraturen, vilket inte minst kan avläsas i de många explicita referenserna till Jönson och Lundberg. Dock tycks deras kritik av realismen inte omfattas fullt ut av de andra arbetarförfattarna. I Alakoskis *Oktober i Fattigsverige* hittar man flera drag som leder tankarna till Lundbergs prosa: bland annat ett självreflexivt problematiserande av möjligheterna att skildra klasserfarenheter och framhållandet av det subjektiva *vittnesmålet*, snarare än den objektivt realistiska skildringen, som arbetarlitteraturens uppgift. Samtidigt ger hon emellertid uttryck för en betydligt större tilltro än Lundberg till litteraturens möjligheter att skildra och kritisera klassamhället. Följaktligen är hennes ambivalens i förhållande till den arbetarlitterära traditionen inte heller lika starkt accentuerad. Och samma sak kan sägas om flera andra av de samtida svenskspråkiga arbetarförfattare som behandlats i denna artikel – inte minst Rosenlund, vars *Kopparbergsvägen 20* i likhet med *Oktober i Fattigsverige* uppvisar likheter med *Yarden*, samtidigt som verket uttrycker en i grunden positiv syn på möjligheterna att skildra den samtida klassverkligheten.

I dialog med de idéer om behovet av formell förnyelse som förts fram av Jönson och Lundberg har författare som Wrangborg Alakoski, Persson och Rosenlund alltså bidragit till skapandet av en arbetarlitteratur som utmärks av stor stilistisk och genre-mässig mångfald. Inom denna mångfald ryms även många av den äldre arbetarlitteraturens uttryck, exempelvis den agitatoriska kampdikten, som spelar en viktig roll för Wrangborg, eller rapportboken, som utgör en av flera stilistiska inspirationskällor för Persson.

Att Jönson och Lundberg är grindstolpar för en ny generation arbetarförfattare bör alltså främst förstås som att deras vilja till formell nyordning bidragit till en utveckling som resulterat i framväxten av en arbetarlitteratur präglad av formell mångfald som förmått skapa komplexa och mångfacetterade bilder av vår tids klassverkligheter.

NOTER

- 1 Ivar Lo-Johansson, *Författaren*, Stockholm 1957, s. 31.
- 2 För en diskussion av denna teoretiska hållning, se Magnus Nilsson, *Literature and Class. Aesthetical-Political Strategies in Modern Swedish Working-Class Literature*, Berlin 2014, s. 15 f.
- 3 Begreppet politik omfattar här allt från offentlig debatt och diskussion till formulerandet av politiska visioner och utarbetandet av taktik och strategi i politiska partier och rörelser.
- 4 Andra författare som kan räknas till den nya generationen arbetarförfattare är Maria Hamberg, Sara Beischer, Emil Boss och Henrik Johansson. Dessutom uppvisar en lång rad verk i den svenska samtidslitteraturen släktskap med arbetarlitteraturen, utan att entydigt skriva in sig i den arbetarlitterära traditionen, exempelvis Måns Wadensjös *Förlossningen* (2009), Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* (2012), Marie Hållanders *Tjänster i hemmet* (2013) och Staffan Lindbergs *Du vet väl om att du är värdefull* (2014). Vidare är naturligtvis flera arbetarförfattare ur äldre generationer fortfarande i allra högsta grad verksamma. Som exempel kan man bland annat nämna Kjell Johansson och Elsie Johansson.
- 5 Magnus Nilsson, *Den föreställda mångkulturen. Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa*, Hedemora 2010, s. 159 och 164–170.
- 6 Nilsson 2010, s. 175–179.
- 7 Nilsson 2010, s. 175–188.
- 8 Johan Jönson, *Efter arbetschema*, Stockholm 2008. Hänvisningar till primärtexter ges i parenteser i brödtexten. Vid första hänvisningen ges dock mer fullständiga bibliografiska uppgifter i en not.
- 9 Karl Marx, *Kapitalet. Kritik av den politiska ekonomin. Första boken. Kapitalets produktionsprocess*, övers. Ivan Bohman, Lund 1969, s. 368. Även de återkommande skildringarna av diktjagets oförmåga att känna empati med de patienter han vårdar, eftersom han vantrivs med att vara lönearbetare, skulle kunna ses som anspelningar på marxistiskt tankegods, nämligen Marx idé om att det kapitalistiska lönearbetet ”degraderar den fria självständiga aktiviteten till ett medel [...] för fysisk existens” (citerat enligt Joachim Israel, *Alienation och byråkratisering – industrisambället i omvandling*, Stockholm 1982, s. 51). Enligt Marx är detta en effekt av kapitalistiskt arbete, dvs. lönearbete som skapar profit åt en kapitalist. Huruvida diktjaget i *Efter arbetschema* utför sådant arbete är oklart. Dock presenterar han sig tveklöst som proletär, dvs. som någon som är tvingad att sälja sin arbetskraft för att överleva och som därför uppfattar arbetet som ett medel, snarare än som ett mål.
- 10 För en diskussion av distinktionen mellan abstrakt och konkret arbete, se Marx 1969, s. 36–42.
- 11 Sådana klassspecifika underlägsenhetskänslor ges också en framträdande plats i både *Svinalängorna* och *Mig äger ingen* (se Nilsson 2010, s. 171 f., 178, 185 ff.).
- 12 Även i *Svinalängorna* kopplas klasstillhörighet samman med plats. Romanens titel anspelar exempelvis på ett öknamn på det bostadsområde där huvudpersonen växer upp, och

- Alakoski skildrar ofta klasskillnader genom att kontrastera detta område med de områden där de rika bor (se Nilsson 2010, s. 164 ff.).
- 13 Dessa formuleringar kan läsas som en allusion på en sentens traditionellt tillskriven Bertolt Brecht: "Das Verbrechen hat Namen, Anschrift und Gestalt". Brecht nämns också explicit i *Efter arbetsschema* (E s. 323).
- 14 Debatten inleddes med att Jens Liljestrand i en artikel om Leon Larsons diktning kritiserade just dessa rader av Jönson. Se Jens Liljestrand, "Leon Larsson: 'En avgrundseld som sargar och förtär. Samlade verk'", *Dagens Nyheter* 03.05.2012
- 15 Kristian Lundberg, *Yarden. En berättelse*, Eslöv 2009.
- 16 Nilsson 2014, s. 115 f.
- 17 Åsa Arping, "Att göra skillnad. Klass, kön och etnicitet i några av det nya seklets svenska arbetsskildringar", i *Från Nexø till Alakoski. Aspekter på nordisk arbetarlitteratur*, Bibi Jönsson, Magnus Nilsson, Birthe Sjöberg och Jimmy Vulovic, utg., Lund 2011, s. 229–239, här: s. 194.
- 18 Arping 2011, s. 194.
- 19 Nilsson 2014, s. 116. För en diskussion av Marx teori om alienation som en teori om förnekad mänsklighet, se Israel 1982, s. 84–102; Lars Andersson, *Alienation. En genomgående linje i Karl Marx' tänkande*, Nora 1997.
- 20 I *Kapitalet* skriver Marx att maskindriften under kapitalismen förvandlar arbetarna till "maskiner för produktion av mervärde". Marx 1969, s. 347.
- 21 Jenny Wrangborg, *Kallskänken*, Stockholm 2010.
- 22 Susanna Alakoski, *Oktober i Fattigsverige*, Stockholm 2012.
- 23 Cecilia Persson, *Att bära sin egen kropp – en rapport*, Torsby 2013.
- 24 Mathias Rosenlund, *Kopparbergsvägen 20*, Helsingfors 2013.
- 25 Josef Kjellgren, "Må vardagen bli en kär klenod för oss alla", *Fyrskén*, Stockholm 1931, s. 9.
- 26 Josef Kjellgren, "Maskinsång efter lång arbetslöshet", *Fyrskén*, Stockholm 1931, s. 17.
- 27 Artur Lundkvist, "Arbetare IV", *Naket liv*, Stockholm 1929, s. 74 f.
- 28 Artur Lundkvist, "Låt mig bli en trumpet", *Glöd*, Stockholm 1928, s. 14.
- 29 Martin Kylhammar, *Frejdiga framstegsmän och visionära världsmedborgare. Epokskiftet 20-tal–30-tal genom fem unga och Lubbe Nordström*, Stockholm 1994, s. 90.
- 30 Kylhammar 1994, s. 95.
- 31 Elisabet Kågerman understryker exempelvis att Lundkvist påverkats av den amerikanska vitalismen och Kjell Espmark och Martin Kylhammar lyfter fram inflytandet på hans arbetsskildring från bland andra Carl Sandburg och Fjodor Gladkov. Gerd Kvart framhåller, liksom Kågerman, särskilt att Kjellgren skulle vara påverkad av Maxim Gorkij. Elisabet Kågerman, *Arbetarförfattarnas syn på arbetet*, Stockholm 1961, s. 137, 158 f.; Kjell Espmark, *Livsdyrkaren Artur Lundkvist. Studier i hans lyrik till och med Vit man*, Stockholm 1964, s. 165–170; Kylhammar 1994, s. 91; Gerd Kvart, *Arbetsglädje och gemenskapstro. En studie i Josef Kjellgrens författarskap*, Göteborg 1979, s. 69 f.
- 32 William Scott, *Troublemakers. Power, Representation, and the Fiction of the Mass Worker*, New Brunswick & London 2012, s. 1
- 33 Scott 2012, s. 33–64.

- 34 Scott 2012, s. 183–238.
- 35 Scott 2012, s. 112.
- 36 Scott 2012, s. 2.
- 37 Scott 2012, s. 219.
- 38 Naturligtvis har inte all storskalig industriproduktion försvunnit från Sverige, och det finns även i dagens Sverige många arbetare vars kroppar utgör kritiska noder i produktionsprocesserna. I den samtida svenskspråkiga arbetarlitteraturen är det dock andra arbetarklassverkligheter som skildras.
- 39 Nilsson 2010, s. 188 ff.; Nilsson 2014, s. 116–122.
- 40 Åsa Linderborg, *Mig äger ingen*, Stockholm 2007.
- 41 Christine Hamm, ”’Ett nödbloss i natten’: Melodrama og skeptisisme i Kristian Lundbergs *Yarden* (2009)”, i *Från bruket till Yarden. Nordiska aspekter på arbetarlitteratur*, Bibi Jonsson, Magnus Nilsson, Birthe Sjöberg och Jimmy Vulovic, utg., Lund: 2014, s. 205–215, här: s. 207
- 42 Hamm 2014, s. 207; Peter Brooks, *The Melodramatic Imagination. Balzac, Henry James, Melodrama, and The Mode of Excess*, New York & London 1995, s. 4.
- 43 Ivar Lo-Johansson, *Godnatt, jord*, Stockholm 1933, s. 7. Ivar Lo-Johansson nämns också explicit i *Efter arbetschema*, s. 641.
- 44 Lena Jordebo, ”Poeten som skyfflar skit”, *Dagens Nyheter* 06.12.2008 Diskussionen i *Efter arbetschema* av hur individens eventuella möjligheter att lämna sin klassposition ändå lämnar själva klasstrukturen intakt påminner också om diskussionen av samma problematik i Folke Fridells romaner. Se exempelvis *Död mans hand*, Stockholm 1946, s. 237.
- 45 Jordebo 2008.
- 46 Nilsson 2014, s. 125
- 47 För en utförligare analys av Lundbergs kritik av realismen, se Nilsson 2014, s. 127, 137.
- 48 Kristian Lundberg, ”Statarberättelse, språkkritik”, *LO-Tidningen*, 02.03.2011; Kristian Lundberg, ”Dags att gå ut i strid”, *Vasabladet*, 21.07.2011
- 49 Magnus Nilsson, ”Inordning och uppror: Om det ambivalenta förhållandet till traditionen i modern svensk arbetarlitteratur”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 42, 2012:1, s. 49–62; Nilsson 2014, s. 65; 91.
- 50 Magnus Nilsson, ”Klassen lever i litteraturen”, *Clarté*, 84, 2013:2, s. 12–19, här: s. 18.
- 51 Stig Sjödin, ”Motsträvt och med hjärtat fullt av trots”, *Sotfragment*, Stockholm 1949, s. 20.
- 52 Sven Lindner, ”Förord”, i Stig Sjödin, *Hjärtats beta smedja*, Bonnier 1979, 6.
- 53 Axel Uhlén, *Arbetardiktningens pionjärperiod 1885–1909*, Stockholm 1978, s. 7. En annan av Wrangborgs litterära släktingar är för övrigt Bertolt Brecht. Det syns bland annat i avslutningsraderna i dikten ”Låt oss prata om de små förändringarna” – ”för om vi ska kunna tala om det mjuka / måste vi först stålsätta oss / och bli så hårda att / det mjuka inte når in” (K s. 45) – som uppvisar stor likhet med följande rader ur Brechts ”An die Nachgeborenen”: ”Dabei wissen wir doch: / Auch der Haß gegen die Niedrichkeit / Verzerrt die Züge. / Auch der Zorn über das Unrecht / Macht die Stimme heiser. Ach wir / Die wir den Boden bereiten wollten für Freundlichkeit / Konnten selber nicht freundlich sein” (Bertolt

- Brecht, *Gesammelte Werke 9. Gedichte 2*, Frankfurt am Main 1982, s. 725). Även i Wrangborgs senaste diktsamling, *Vad ska vi göra med varandra* (2014) finns likheter med Brechts diktning. Bland annat finner man i en av de titellösa dikterna omkvädet ”och du är ledare för oppositionen” (Jenny Wrangborg, *Vad ska vi göra med varandra*, Stockholm 2014, s. 28–31), som påminner starkt om omkvädet i Brechts ”Lob des Lernens”: ”Du mußt die Führung übernehmen” (Brecht 1982, s. 462–3).
- 54 Åsa Arping, ”Så här berättar vi om oss själva’: Arbetarskildring och *life writing* i Susanna Alakoskis *Oktober i Fattigsverige* (2012)”, i *Från bruket till Yarden. Nordiska aspekter på arbetarlitteratur*, Bibi Jonsson, Magnus Nilsson, Birthe Sjöberg och Jimmy Vulovic, utg., Lund 2014, s. 229–239, här: s. 230.
- 55 Se Nilsson 2014, s. 135.
- 56 Se *Oktober i Fattigsverige*, s. 7, 21–24, 125, 224, 231, 224. Dessutom citeras ett resonemang om klass ur Lundbergs *Den som inte talar är död* (O, s. 145–146).
- 57 Hanna Hallgren, ”Utan motstånd”, *Aftonbladet*, 12.02.2010
- 58 Per Svensson, ”Håpas du trifs bra i fengselset”, *Sydsvenskan*, 11.02.2010
- 59 Även Johan Jönson apostroferas för övrigt i *Oktober i Fattigsverige* genom ett citat ur diktsamlingen *Livdikt* (O, s. 56).
- 60 *Oktober i Fattigsverige*, s. 178, 231, 238, och 290. Ivar Lo-Johansson och Moa Martinson nämns också i *Svinalängorna*, tillsammans med andra äldre arbetarförfattare som Harry Martinson och Jack London. Susanna Alakoski, *Svinalängorna*, Stockholm 2006, s. 66.
- 61 Ingrid Nestås Mathisen, ”Kan själva skrivandet vara ett övergrepp? Ein diskusjon om arbetarforfattarars bakgrunn og høve til å representera”, i *Från bruket till Yarden. Nordiska aspekter på arbetarlitteratur*, Bibi Jonsson, Magnus Nilsson, Birthe Sjöberg och Jimmy Vulovic, utg., Lund 2014, s. 217–228, här: s. 218.
- 62 Se *Kopparbergsvägen 20*, s. 21; *Yarden*, s. 10.
- 63 Se *Kopparbergsvägen 20*, s. 13, 44; *Yarden*, s. 10, 33.

ABSTRACT

Magnus Nilsson, School of Arts and Communication, Malmö University

A New Generation – An Innovated Tradition? Strategies of Class Politics in Contemporary Swedish-Language Working-Class Literature (En ny generation – en förnyad tradition? Klasspolitiska strategier i samtida svenskspråkig arbetarlitteratur)

The aim of this article is to analyze how the emergence in recent years of a new generation of working-class writers has contributed to the development of the tradition of Swedish working-class literature. First, I investigate these writers’ representations of class and class injustice. Thereafter, I discuss how the attempts by contemporary working-class writers to innovate the tradition of working-class literature, by breaking with the realism usually considered to be its

aesthetic backbone, have made it possible to use this tradition as a platform for literary critique of class injustice.

Keywords: working-class literature, class, literary tradition